

Järfällas runristningar

I Uppland finns närmare 1300 kända runstenar, 13 av dem hör till Järfälla. Runstenarna är inte gravstenar utan minnesstenar. De är resta av släktingar till minne av en avliden person, men står inte på den plats personen är begravd. Istället valde de efterlevande platser där runorna kunde ses av många förbipasserande, till exempel utmed vägar och invid broar och vadställen. Det är en förklaring att merparten av Järfällas runristningar finns i den södra delen av kommunen, där den gamla häradsvägen från Barkarby till Lövsta gick. Nio runristningar är kända utmed vägen, som är av förhistoriskt ursprung. Fem finns fortfarande kvar, fyra i Järfälla och en i Lövsta, numera flyttad till Hässelby museum.

Texten på en runsten är ofta ganska stereotyp. ”Sven lät rista runorna efter Torbjörn, sin broder” lyder texten på U86, runhällen vid Skylsta. Ibland förekommer det eftermälen på runstenarna, exempelvis det inte så smickrande ”Gud hjälpe hans själ bättre än han förtjänade”. En mäktig man vid namn Jarlabanke, som lät resa ett flertal stenar i Täby med omnejd, kunde inte låta bli att på en av dem påpeka att han ägde hela hundaret. Andra runstenar berättar om resor, vilket är fallet med de s k ”Ingvarstenarna”. Järfällas runinskrifter är mer blygsamma, möjligen med undantag av Knut i Vikhusum som på ”sin” sten berättar att han lät göra en bro till minne av sina föräldrar och syskon (U92, i parken vid Jakobsbergs folkhögskola). På den stenen omnämns för övrigt Viksjö för första gången.

Runristningarna ger oss också namn på några av de personer som levde i Järfälla för knappt tusen år sedan. Sven och Torbjörn är ju namn som fortfarande är gångbara, även om de kanske inte just nu är förstahandsvalen bland nyblivna gossföräldrar. Men vad sägs om Spjallbude och Une som lät resa sten till minne av Tidkume, Ingetoras make (U 88 i Skälby)?

Orden ”lät rista” antyder att man inte själv gjorde runstenarna. Det fanns professionella runristare som åtog sig det svåra och tunga jobbet, några av dem vet vi namnen på. Många runstenar är vackert komponerade med djur, vars kroppar som slingrar sig runt på stenen. Ofta ingår också ett kors i kompositionen, vilket visar att de som reste stenen var kristna. Det finns teorier om att runstenarna och resandet av dem ingick som en del i den kristna missionen, även om det finns runstenar som saknar kors.

På en del runstenar har forskarna hittat färgspår och man tror att runstenarna från början varit målade i starka färger. Under seklernas gång har dock färgen försvunnit och runorna nöts ned. Många runstenar har därför återanvänts på olika sätt, vanligen som byggmaterial i husgrunder eller kanske som trappsteg eller grindstolpar. En del har upptäckts på nytt, andra ligger fortfarande kvar och väntar på att återse världens ljus. Så sent som 1996 hittades tre fragment av en hittills okänd runsten i samband med utgrävningarna vid Kalvshälla. De fungerade som sällstenar i en av husgrunderna.

De runristningar som bäst bevarats till vår tid är ändå de som huggits i sten. I Järfälla har två runinskrifter på föremål hittats, en på ett kopparbleck och en på en silverplatta. Säkert har man också ristat på ben och trä, material som dock lätt bryts ned i jorden. Det har förmodligen rört sig om mer vardagliga noteringar än dem som vi normalt förknippar med runskrift.

Till sist några begrepp; med en runristning menar man en ristning som gjord av runor, oavsett material. En runsten är en runristning på en rest sten medan en runhäll är en runristning som är inhuggen i en fast berghäll. En hållristning däremot är inte alls en runristning i en berghäll, vilket man kunde tycka vore logiskt. Hållristningarna är istället en slags bildhällar som hör till

bronsåldern, en period som sträcker sig cirka 1500 – 500 f Kr, långt före det att runorna började användas. Runstenarna däremot hör till yngre järnåldern, merparten är resta under 1000-talet e Kr. Det skiljer alltså minst ett och ett halvt årtusende mellan dem, ändå blandar många ihop runhällar och hållristningar- ett misstag som ni som läst ända hit inte kommer att göra er skyldiga till!

Ingrid Kennerstedt Bornhall
Järfälla Kultur